

Преговори о српско-турској војној конвенцији 1908. године

Букашин Д. Дедовић

ОШ "Светозар Марковић", Краљево

Објављен: 29/08/2022

Аутор за кореспонденцију:
Букашин Д. Дедовић

Имејл за кореспонденцију:
v.dedovic@hotmail.com

DOI: [10.5937/bastina32-36266](https://doi.org/10.5937/bastina32-36266)

Сажетак:

У раду је реч о српско-турским преговорима за склапање офанзивне и дефанзивне тајне војне конвенције након објављеног прогласа аустроугарског цара Фрања Јосифа о анексији Босне и Херцеговине 6. октобра 1908. године. Проглас је изазвао велико огорчење, како у Србији и Црној Гори, тако и у Турској. Дан раније Бугарска је прокламовала своју националну независност. Под притиском опасности коју је донела анексиона криза и на инсистирање Русије, Србија и Црна Гора су веома брзо обновили дипломатске односе који су били прекинути због „бомбашке афере“ у лето 1908. године. Већ 24. октобра 1908. године Србија и Црна Гора су склопиле тајни уговор којим је предвиђена чак и војна сарадња ради заједничке одбране српских националних интереса. Владе Србије и Црне Горе приступиле су заједничком деловању, како би дале адекватан одговор на насталу ситуацију. Србија и Црна Гора су тежиле да склопе офанзивну и дефанзивну тајну војну конвенцију са Турском. Конкретни преговори о склапању српско-турске војне конвенције вођени су од 12/25. октобра до 28. новембра/11. децембра 1908. године у Цариграду, где је Влада Краљевине Србије послала свог посебног изасланика, Стојана Новаковића а влада Црне Горе сердара Јанка Вукотића. На почетку српско-турских преговора о војној конвенцији стицао се утисак да ће се они успешно завршити. Међутим, турски дволични политичари истовремено су се припремали за преговоре са Аустро-Угарском. Турско аустроугарски преговори почели су 30. новембра/13. децембра 1908. године у Цариграду а онда су пренети у Беч, где је 26. фебруара 1909. године потписан Протокол о постигнутом споразуму. Порта се помирила с губитком Босне и Херцеговине уз одређену новчану надокнаду (2,5 милиона фунти).

Кључне речи: анексија, Босна и Херцеговина, Аустро-Угарска, Србија, Црна Гора, Турска, Новопазарски санџак, војна конвенција, преговори

Убрзо након што је одлуком Берлинског конгреса добила мандат да привремено окупира територију Босне и Херцеговине, Аустро-Угарска је правила прве пројекте о анексији ових двеју провинција (Микић 1983: 78, 79; Кнежевић 2005: 61). Младотурска револуција (3-24. јула 1908. године) и враћање на снагу Турског устава из 1876. године несумњиво су убрзали акцију припајања окупираних Босне и Херцеговине Аустро-Угарској. С обзиром да је Босна и Херцеговина и даље била, макар де јуре, под султановим суверенитетом, Беч се плашио да би нова младотурска власт могла да постави захтев да се Босна и Херцеговина врати Османском царству¹, па је заузео став да је дошао прави тренутак да се спроведу у дело његови ранији пројекти о анексији ове територије (Микић 1983: 78, 79; Микић 2012: 97)². Циљ је био да се анексијом уништи „српско револуционарно гнездо“ (Лопандић 2009: <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/ode-bosna>) и онемогући да посланици из Босне оду у Младотурски парламент³. Истовремено, као „уступак“, Аустро-Угарска је најавила да се повлачи из Новопазарског санџака, који је до тада држала под окупацијом⁴. У садејству са Аустро-Угарском, Бугарска се дан раније прогласила за независно „царство“ (до тада је била аутономна кнежевина у оквирима Турске). И Грци су, користећи међународну „гужву“, истога дана прогласили присаједињење аутономног Крита матици земљи (Лопандић 2009: <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/ode-bosna>).

Анексија Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске представљала је страховит пораз српског и муслиманског полтичког покрета⁵. Иако су вође српске и муслиманске опозиције, Глигори-

је Јефтановић и Алибег Фирдус, и у прогласу од 12. октобра, позвали народ да остане миран, анексија је, како се то могло и очекивати, изазвала велико незадовољство и узнемиреност грађана Босне и Херцеговине српске националности и муслиманске вероисповести (Савић 2015: 35, ф.н. 93)⁶.

Своје негодовање због анексије Босне и Херцеговине бројним демонстрацијама и митинзима изразио је српски народ, како у матичним државама Србији и Црној Гори, тако и у осталим областима где је живео. Масовне протестне поворке су испуниле улице градова у Србији, Црној Гори, Босни и Херцеговини, Старој Србији, Македонији. Спаљиване су аустроугарске заставе. Народ, а посебно омладина, понесен патриотским осећањима, изражавао је спремност да прихвати рат за одбрану националног јединства (Милићевић 1967: 549-573). Вест о анексији Босне и Херцеговине изазвала је велику узнемиреност Србији, како међу грађанима, тако и међу политичарима (Војводић 2009: 126, 153-156). Када је аустроугарски посланик у Београду уручио ноту о анексији Босне и Херцеговине српском министру иностраних дела Миловану Миловановићу 7. октобра 1908. године (Mitrović 1981: 79, 80, 84; Војводић 2009: 126, 127), Београд и целу Србију је захватило велико незадовољство и узбуђење. Своје негодовање због анексије Босне и Херцеговине изразио је народ путем бројних демонстрација и митинга, на којима се спонтано окупљао да изрази своје протесте. Влада Краљевине Србије је подржавала наведене активности и јасно артикулисала народни став. Правиле су се разне комбинације, упућивали апели страним државама против неправде која се Србима чини анексијом Босне и Херцеговине⁷. Новине су биле пуне патриотских чланака – протеста (Политика, бр. 1683, 23. 09. 1908: 1; Пејчић 2008: 15). О јединственом одушељењу у Србији и спремности за рат писала је сва српска штампа, па и лист „Зора“, орган истоименог ђачког друштва у Бечу (Пејчић 2007: 94-95).

Влада Краљевине Србије под председништвом Петра Велимировића је 7. октобра 1908. године упутила Аустро-Угарској протестну ноту којом је тражила повратак на стање пре анексије, односно поштовање члана 25. Берлинског уговора⁸. Истог дана циркуларном нотом уложила је протест и великим силама, потписницама Берлинског уговора и тражила успостављање пређашњег стања у Босни и Херцеговини⁹. Аустроугарско Министарство иностраних дела одбило је да прими протестну ноту владе Краљевине Србије јер јој није признавало „право у питању анексије путем дипломатским одредити се“¹⁰. Протест владе Србије и у осталим престоницама великих сила дочекан је са резервом¹¹.

На ванредној седници Народне скупштине Краљевине Србије која је одржана 9. октобра 1908. године, министар иностраних дела Милован Миловановић изложио је ситуацију насталу после проглашења бугарске независности и анексије Босне и Херцеговине и мере које је влада Србије предузела и намерава још предузети. Народна скупштина је једногласно одобрила предузете мере, и тиме изјавила поверење Влади а затим изгласала кредит за наоружање у износу од 16 милиона динара¹².

У циљу објашњења својих ставова и добијања подршке Влада Краљевине Србије упутила је емисаре у све важне европске престонице. Министар иностраних дела Милован Ђ. Миловановић путовао је у посету представницима великих сила (Немачке, Енглеске, Француске, Италије), ради заступања наших народних интереса¹³. У Русију је упућена делегација на челу са престолонаследником Ђорђем Карађорђевићем, у чијем саставу је био и вођа Радикалне странке Никола Пашић¹⁴. Министарство иностраних дела Краљевине Србије послало је инструкције својим Посланствима у Паризу, Петрограду и Риму „да Србија мора највише полагати на следеће накнаде у којима једино може наћи јемства за чување своје независности противу притисака Аустро-Угарске и евентуално аустро-угарске заједнице са Бугарском: исправка граница уступањем Србији и Црној Гори једног дела босанско-херцеговачке територије на северној граници санџака тако да санџак буде одсечен од А-угарске и Србија и Црна Гора добију заједничку границу, затим осигурање што пунјијег права саобраћаја и подизање саобраћајних средстава кроз санџак за Србију, те да Србија

добије преко санџака и Црне Горе потпуно сигуран излаз на море. Ове мере подједнако су у интересу Србије, Црне Горе и Турске¹⁵.

Анексија Босне и Херцеговине изазвала је велику узнемиреност и негодовање и у Црној Гори, како кнеза Николе Петровића и његове владе, тако и њеног становништва (*Глас Црногорца*, бр. 54, 27. 09. 1908: 3; *Јовановић 1963: 91-111*; *Мартиновић 1967: 497, 500, 503-509*). Истога дана када је стигла вест да је Аустро-Угарска објавила анексију Босне и Херцеговине 24. септембра/7. октобра 1908. године кнез Никола Петровић је издао Прокламацију којом је изразио негодовање Црне Горе и указао на то да су „одредбе Берлинског конгреса на више страна повријеђене“¹⁶.

Анексија Босне и Херцеговине измирила је водеће кругове Црне Горе и Србије. Црногорски кнез Никола Петровић обратио се српској влади да пошаље „свог нарочитог изасланика ради спора-зума о солидарном држању Црне Горе и Србије у овим у истини тешким приликама“¹⁷. Влада Краљевине Србије упутила је на Цетиње за отправника послова Јована Јовановића, „који ће саопштити наше становиште и предлоге и обновити редовне дипломатске односе“ који су били прекинути због „бомбашке афере“. Јован Јовановић је добио упутства и предлоге шта би Србија и Црна Гора требало да траже у циљу заједничке акције ради заштите српских интереса после анексије Босне и Херцеговине и прогласа о независности Бугарске¹⁸. Српска влада је обавестила велике силе о обнављању дипломатских односа са Црном Гором¹⁹.

Када је српски отправник послова Јован Јовановић стигао на Цетиње 29. септембра/12. октобра 1908. године у црногорској престоници затекао је велике демонстрације пред аустроугарским посланством, на коме је полупано неколико прозора. Слично је било и у држим градовима Црне Горе²⁰. Српског отправника послова Јована Јовановића 30. септембра/13. октобра 1908. године примио је на Цетињу председник Министарског савета и министар иностраних дела Лазар Томановић, који је том приликом изразио своје уверење „да ће све поћи од сада добрим путем, као и да ће Србија наћи Црну Гору готову за сваку заједничку радњу“²¹.

Црногорска народна скупштина на ванредном заседању од 30. септембра/13. октобра 1908. године усвојила је резолуцију у којој је писало: „да је анексијом Босне и Херцеговине Аустро-Угарска монархија у суштини повриједила Берлински уговор; да је тијем чином нанесен смртни ударац интересима целокупног Српског Народа“. На крају Резолуције изнет је став Народне скупштине да одобрава „досадање кораке Књажевске Владе, којима се са Црне Горе скидају обавезе, што јој их је Берлински уговор наметнуо“²².

И црногорска влада издала је проглас 3/16. октобра 1908. године у коме се каже да „у овим судбоносним и пуним искушења данима по Црну Гору, Србију и васколико српство“ са највећом готовошћу прихвата братску руку Краљевине Србије да заједнички стану на браник угрожених права и интереса Црне Горе, Србије и цјелокупног српског народа“. Она је средином октобра послала у Београд свог нарочитог повереника сердара Јанка Вукотића да пренесе влади Краљевине Србије да Црна Гора у начелу потпуно одобрава патриотско становиште Србије које је изнето у протестној ноти великим силама од 27. септембра/10. октобра 1908. године, са одређеним „модификацијама“. Влада Црне Горе овластила је бригадира Јанка Вукотића да предложи потписивање ратне конвенције са Краљевином Србијом, „што ће бити најбоље јамство нашег братства у овим непредвиђеним очајним часовима цјелокупног српског народа“²³. По наредби краља Петра I Карађорђевића и кнеза Николе I Петровића а на основу размењених писама између владе Краљевине Србије и владе Кнежевине Црне Горе од 26. септембра/9. октобра и 3/16. октобра 1908. године, „испуњених најсрдачнијим и непоколебљивим осећајима како родбинским тако и народним“, пуномоћници обеју српских држава, председник владе Србије др Петар Велимировић и бригадир Јанко Вукотић 11/24. октобра 1908. године потписали су општи тајни споразум између Србије и Црне Горе, „да ће заједнички бранити, по потреби и оружјем, своја права и интересе који су угрожени анексијом“. Овим споразумом, који је имао 4 тачке, је „положен темељ и

постигнуто најприродније, и најпоузданије и најјаче јемство за бољу будућност свеколикога Српства“²⁴.

Аустроугарски посланик на Цетињу барон Кун био је „прилично узнемирен држањем и радом Црне Горе у овим тренуцима“. Његово узнемирење је било посебно видљиво после разговора са кнезом Николом који му је том приликом казао: „ако не даднете аутономију Босне и Херцеговине са једним гувернером Србином; ако не даднете део Херцеговине“²⁵ и Босне Црној Гори и Србији да се могу саставити и пружити руку једна другој, ако ми не даднете гвоздени пут, ако ми не даднете Спич“²⁶, онда ћемо, бароне, у рат“²⁷.

Анексија Босне и Херцеговине је изазвала углавном негативну реакцију и код великих сила, од којих је једино Немачка подржавала тај поступак²⁸. Сви амбасадори сила потписница Берлинског уговора, изузев аустроугарског, изјавили су на Порти да је проглашење анексије Босне и Херцеговине супротно одлукама Берлинског конгреса²⁹. Италија је као услов за прихватање анексије тражила повлачење Аустро-Угарске из Новопазарског санџака и укидање члана XXIX Берлинског уговора (Савић 2015: 37-38).

Анексија Босне и Херцеговине изазвала је узнемиреност и међу становништвом Новопазарског санџака (Ракочевић 1994 (6): 263-264; Јагодић 2009: 5-6; Микић 2015 (а): 97-128) и још више подстакла заинтересованост српских и муслиманских маса за политику (Мартиновић 1976: 541-548; Микић 1994: 335)³⁰. Аустро-Угарска је 15. октобра повукла своје гарнизоне из Новопазарског санџака, које је држала, на основу Цариградске конвенције од 21. априла 1879. године, у Пљевљима, Прибоју и Пријепољу (Чолић 2015: 163), али се није одрекла аспирација према том простору нити напустила своје интересовање за њега. Напротив, она је стално тежила да обнови свој утицај у Новопазарском санџаку и тако ојача своје позиције према Србији и Црној Гори (Mitrović 1981: 64-75, 78-79; Мартиновић 1967: 507, 508; Ђоровић 1992: 343; Пејовић 1973: 33 и 39; Зарковић 2016: 113. и 117). Аустро-Угарска је ову територију сматрала неодвојивим делом окупиране Босне и Херцеговине и, што је још важније, коридором који је води ка Солуну, уз помоћ адекватне железничке мреже коју је намеравала да изгради. За Аустро-Угарску најбитнија улога Новопазарског санџака била је као „клин“ који раздваја независну Србију од Црне Горе, чије би уједињење распршило њене снове о продору на југоисток Европе (Дедовић 2020: 330; Раденић 1967: 798-799).

Тежње Србије и Црне Горе да ослободе Стару Србију (Рашку област) и да се на том простору споје нису биле непознате, ка томе се тежило још од времена Првог српског устанка. Из тих разлога је ова територија била значајна за слободне српске државе, као и за експанзионистичке тежње Аустро-Угарске (Јагодић 2009: 7-8), али и тежње Турске да задржи власт (Зарковић 2011: 112-113; Зарковић 2013: 143). Напуштајући Санџак, Аустро-Угарска је изјавила: „Упад Србије и Црне Горе у њега сматраће се као *casusbelli* (узрок рата - подвукао ВД) и браниће га заједно са Турском“ (Недић 1910: 247). Аустро-Угарска је била велики противник ширења Србије и Црне Горе и њиховог уједињења, јер је то представљало огромну сметњу њеним хегемонистичким тежњама. Зато се залагала да област Новопазарског санџака и даље остане у поседу Турске како би Србија и Црна Гора биле што више раздвојене, и да би себи омогућила лакши продор према Солуну и везу с Албанцима, код којих је настојала да учврсти свој утицај. Она је овај коридор ка Истоку сматрала својом интересном сфером, за коју је спремна да ратује, што ће 1914. године и учинити (Ражнатовић 1973: 329).

И поред повлачења аустроугарских трупа из Новопазарског санџака, на вести о анексији Босне и Херцеговине у Турској је организован бојкот аустроугарске робе³¹, а посебно у Санџаку (Вардар, бр. 8, 19. 10. 1908: 2; Вардар, бр. 16, 14. 12. 1908: 2; Цариградски гласник, бр. 44, 31. 10. 1908: 2; Исто, бр. 5, 31. 01. 1909: 1)³². Упоредо са бојкотом робе дошло је до организовања протестних митинга, уз истовремено уписивање добровољаца³³.

Србија и Црна Гора, охрабрене првим турским изјавама, у којима је било бар вербалног негодовања због анексије, трудиле су се да споља, дипломатским акцијама, и изнутра, заједничким напорима и манифестацијама српског и мухамеданског становништва у Босни, Херцеговини и Санџаку придобију Цариград за трочлани војни савез (Ђорђевић 1962: 108; Зарковић 2016: 113; Дедовић 2020: 331). Био је то тренутак подударања српских и црногорских интереса са интересима Турског царства, и то не само као дојучерашњег завојевача, већ и још увек присутног окупатора једног дела српских територија. Србија и Црна Гора су тежиле да склопе војну конвенцију са Турском и биле спремне да плате надокнаду Турској за уступање Санџака (Пејовић 1973: 39; Јовановић 1967: 99, 100, 101; Мартиновић 1967: 504)³⁴. Преговоре са Османским царством са поменутиим циљем најпре је, средином октобра 1908. године, започела Србија. На ручку даваном у краљевом двору у част бригадира Јанка Вукотића, нарочитог изасланика црногорског кнеза Николе Петровића, од дипломатског кора био је позван и присутан само посланик Турске. Овим су се хтели манифестовати пријатељски односи Србије и Црне Горе, с једне стране, и Турске с друге стране (Политика, бр. 1703, 13. 10. 1908: 2-3; Политика, бр. 1707, 17. 10. 1908: 1; Цариградски гласник, бр. 42, 17. 10. 1908: 3). Министар иностраних дела Србије, Милован Миловановић је у више наврата истицао да је Новопазарски санџак за Турску слепо црево, а за Србију и Црну Гору пупак (Микић 1994: 338).

Конкретни преговори о склапању српско-турске војне конвенције вођени су у Цариграду, где је Влада Краљевине Србије послала свог посебног изасланика, Стојана Новаковића, некадашњег српског посланика у овом граду (Политика, бр. 1703, 13. 10. 1908: 2-3; Политика, бр. 1707, 17. 10. 1908: 1; Цариградски гласник, бр. 42, 17. 10. 1908, 3.)³⁵. Он је по упутству које је добио имао задатак да објасни Турској „да је Србија анексијом Босне и Херцеговине и прогласом бугарске независности ... доведена у очајан положај и да је њена пропаст питање краткога времена ако с једне стране оба ова чина остану у снази, а с друге стране Србија остане у свом данашњем стању. Старање о свом рођеном опстанку, поред солидарности наспрам Босанаца и Херцеговаца, принуђује Србију да ... тражи не само за Босанце и Херцеговце што више јемства у погледу чувања њихове вере и народности, него и за себе извесне уступке, који ће јој дати могућности да одолева притиску аустро-угарском како на политичком тако и на економском терену, а на првом месту и пре свега који ће јој дати пуна јемства да Аустро-Угарска неће продирати још даље на Балканско Полуострво, те и ту још јаче притезати и притешњавати“³⁶. Пошто су у оба случаја угрожени и српски и турски интереси, Србија је предложила да се „што је могуће јаче солидарише и акција Турске на конференцији с акцијом Србије и Црне Горе“. Стојану Новаковићу дато је упутство да се „врло обазриво отвори разговор ... о том да ли не би било и у турском као и у српском интересу да се Санџак одмах уступи Србији и Црној Гори“. Србија и Црна Гора су биле спремне платити у новцу накнаду Турској и закључити с Турском савез о узајамној одбрани (Дедовић 2020: 334). Да би подстакла Турску на склапање оваквог савеза Србија је предлагала да тај савез важи и у случају турско-бугарског рата. За тај случај предложила је две варијанте: за случај напада Бугарске на Македонију Србија би на позив Турске ступила у акцију, а за случај рата Турске и Бугарске поводом бугарске независности Србија је вољна одмах мобилисати и узети под надзор Македонију, како се не би отуда створиле за Турску компликације. Даља сарадња у овом другом случају зависила би од прилика и потреба³⁷.

У допису Министарства иностраних дела Краљевине Србије Посланству у Турској, Стојану Новаковићу се поручује да „ничим не поколебати поверење Турске и не дирати ни једно питање које може узнемирити Турску; инсистирати на економске и саобраћајне услуге које од ње очекујемо у заједничком интересу“. Том приликом Стојану Новаковићу је такође поручено да је „са Цетиња наређено Греговићу заједно радити са Новаковићем“³⁸.

Након првог разговора са великим везиром Ђамил пашом 12/25. октобра 1908. године у његовом двору на Нишан-Ташу у Цариграду у присуству посланика др Јакова-Јаше Ненадовића, Стојан Новаковић је стекао утисак да он за сада избегава да говори о босанско-херцеговачком питању и тежи да ово питање, „као секундарно за Турску“³⁹, одвоји од питања бугарског, тако да се питање

босанско-херцеговачко расправља на другој конференцији, која би се сазвала после расправе питања бугарског“⁴⁰. Но и поред тога Новаковић је стекао утисак да „велики везир жели са нама да закључи дефанзивну и офанзивну војну конвенцију с тим да ми без договора са Турском не можемо ником рат објавити“⁴¹. У току новог разговора који је одржан сутрадан на истом месту Ђамил паша је предао Стојану Новаковићу текст турског пројекта офанзивне и дефанзивне конвенције, с молбом да га пошаље у Београд. Новаковићев први утисак о тексту конвенције је да је „веома општи“ и да се не ризикује ништа ако би се потписала. „Главне ствари се резервишу за специјалну конвенцију, о којој ће имати да се изјасне стручни људи с једне и с друге стране“⁴². Новаковић је, на основу инструкција, великом везиру Ђамил паши саопштио какве користи Србија очекује на пољу комуникација и трговачких олакшица „са задатком да нас еманципују од Аустро-Угарске у економском и трговачком правцу“. Ђамил паша је одмах прихватио све изнете предлоге и том приликом казао „да не може бити више ни говора о железници кроз новопазарски санџак али да ће се градити железница ка Јадранском мору“⁴³ којом би се користила и Србија. Саопштио је Новаковићу да ће иста оваква конвенција бити уобичајеним путем поднесена Црној Гори, а да очекује да ће убрзо Турска имати сличне споразуме и са Грчком и Румунијом⁴⁴.

Свакако да је склапање једне такве конвенције с Турском било од највећег значаја за Србију најмање из два разлога: 1. да би спречио свако њено непосредно преговарање и споразумевање с Аустро-Угарском о Босни и Херцеговини, и да би онемогућио пристанак Турске на конференцији на решење питања о анексији без претходног споразума са Србијом; 2. да би и у политичком и у војном смислу појачала своју позицију према Аустро-Угарској. Аустро-Угарска је више зазирала од евентуалног српско-турског савеза него од помоћи коју би Русија могла указати Србији⁴⁵.

Председник владе Србије др Петар Велимировић предлаже да српска и црногорска Влада посебно проуче пројекат војне конвенције који им је Турска предложила, а онда да међусобно размене мишљења и примедбе како би се споразумели о заједничком одговору Турској⁴⁶. Влада Србије разматрала је предложени турски нацрт војне конвенције и донела одлуку да га усвоји с одређеним допунама: „прво, Србија и Турска без претходног међусобног споразума неће пристати ни на какво решење босанско-херцеговачког питања ни непосредно с Аустроугарском ни на конференцији; друго, за сваки случај објави рата потребан претходни споразум и пристанак обеју влада уговорница. То захтева принцип једнакости јер немогућно оставити само Турској право објаве рата; треће, Конвенција се односи само на територију Европе, и прва тачка о Босни и Херцеговини као најглавнија да се утврди самим текстом војне Конвенције; ако је то немогућно, онда специјалном Конвенцијом, која би се одмах и упоредо са војном закључила; ако је и то немогућно, онда изменом нота“. На крају влада Србије је предложила да рок важења Конвенције почиње од дана потписа и да траје од три до пет година, а да се размена ратификација изврши у Цариграду најдаље десет дана после потписа⁴⁷.

Предложене измене и допуне конвенције од стране владе Србије телеграфом су саопштене српском посланству у Цариграду 21. октобра/3. новембра 1908. године. Пошто их је прилагодио тексту конвенције, Стојан Новаковић заједно са послаником Јашом Ненадовићем, следећег дана предао их је великом везиру. Том приликом Стојан Новаковић му је саопштио и неке предлоге српске владе за измену конвенције које нису ушле у текст. Пошто је примио допуне конвенције и саслушао додатна усмена објашњења велики везир је саопштио да ће одговор дати у петак 24. октобра/6. новембра 1908. године⁴⁸.

Ђамил паша је проучио предложене допуне конвенције од српске владе и прихватио је њену допуну да се конвенција односи само на европску Турску, али је тражио да она важи и против Бугарске. Или тачније, сматрао је „пошто је добио опомене од представника великих сила да се рат с Аустро-Угарском ни у ком случају не изазива, да би се српско-турска конвенција могла односити само против Бугарске“⁴⁹. Након примедбе Стојана Новаковића да је непотребно наглашавати да се конвенција односи на Бугарску „пошто се у нашој допуни код чл. 2. предвиђа нарочит споразум за сваку офанзивну акцију, те би се, том приликом, сам по себи и објекат акције, нпр. Бугарска,

означио“, велики везир је казао да до недеље, 26. октобра/8. новембра 1908. године, када ће се одржати министарска седница, не жели да да дефинитиван одговор „док не саслуша неке своје колеге“⁵⁰.

На састанку од 28. октобра/10. новембра 1908. године велики везир је саопштио Стојану Новаковићу да усваја све допуне турском нацрту конвенције „с тим, да за случај рата с Бугарском Србији остаје све што би од Бугарске заузела са запада а Турској све што би заузела са истока, а ратна накнада да се дели на једнаке половине“ и да су са тим сагласни султан и министар иностраних дела Тефик паша. Српски изасланик је истог дана затражио од Министарства иностраних дела Србије пуномоћје да може потписати конвенцију⁵¹. Током тог састанка велики везир је саопштио Стојану Новаковићу да је „добрио извештај из Лондона у коме се јавља да је Енглеска намерна да се на Конференцији живо заузме за накнаду Србији и Црној Гори, чему се ни Турска неће противити, пошто је њена непосредна област из сваке накнаде искључена“. Затим је затражио од Новаковића да му на географској карти обележи тај део Босне и Херцеговине којим би се Србија саставила с Црном Гором, а Аустрија, евентуално с анектираном Босном, од Турске одвојила. Пошто му је Новаковић показао територију он се даље интересовао да ли Србија намерава да преко те територије гради железницу. Новаковић му је одговорио да Србија има у плану да преко те новодобијене територије гради железничку пругу ускога колосека која би даље ишла до Јадранског мора, а која би била само за домаћу потребу и не би искључивала Јадранску железничку линију која би ишла Дунав-Ниш-Призрен-Скадар-Јадранско море. Велики везир је поставио Новаковићу још једно питање: „да ли бисмо ми, у случају да постанемо господари поменуте земље, Аустрији дали железничку везу за линију Сарајево-Нови Пазар. Новаковић је одговорио да „такву ствар ми не бисмо никад сматрали само као своју, но да бисмо се о томе с Турском, као с пријатељском и суседном државом искрено договарали“⁵².

Велике силе, а нарочито Енглеска, наваљивале су да се балкански заплет потпуно расправи и ликвидира. Разлози за то су били што се једино коначном расправом и дефинитивним повратком мира могу избећи опасности рата и прекинути раздражено и нервозно стање ужасне неизвесности које је владало на Балканском полуострву и у Европи, које, као и свако гомилање незадовољства, крије у себи непредвиђене експлозије. Три велике силе, чланице Антанте, Русија, Велика Британија и Француска, тежиле су да коначном расправом бугарског и босанског питања избегну евентуалне штетне последице, да прекину неизвесности и да предупредe заоштравање ситуације која се предвиђала. Три силе су се сложиле у овим тачкама: 1. да се Бугарској призна независност, под условом да се Бугарска и Турска потпуно поравнају у заосталим и нерасправљеним рачунима, и да Бугарска Турску измири како за железнице тако и за остала потраживања; 2. да се Аустро-Угарској призна анексија, под условом да она пристане на територијалну компенсацију Србији и Црној Гори од окупираног земљишта, којим би се Турска од Аустрије одвојила као што је Русија од Турске одвојена Румунијом; 3. да се Турској да морално задовољење у томе, што би се о Босни и Херцеговини признало на Конференцији само оно што би Турска с Аустро-Угарском у нарочитој погодби договорила и са чим би се Турска сагласила⁵³.

Пошто је добила на разматрање последњи текст српско-турске војне конвенције влада Србије га је усвојила уз мање измене; „у члану другом задржати само прву алинеу; за члан трећи место садашње његове садржине узети другу алинеу члана другог“. Турску допуну да конвенција буде уперена и против Бугарске⁵⁴, влада Србије није прихватила јер је њена намера да српско-турска конвенција буде зачетак балканског савеза, који би био гаранција будућег мира на Балкану и једино јако средство за заједничку одбрану. „У конвенцији се мора пажљиво избегавати све што би могло показивати, да је она специјално закључена против ове или оне државе. У противном случају, конвенција би већ у напред имала агресивни карактер и садржавала би у себи клицу опасности. Српско-турска конвенција, треба да се инспирише широком идејом о балканском савезу с тога не би било ни мало практично у конвенцију уносити какву одредбу, којом би се још сада искључила свака могућност за Бугарску, да доцније уђе у наш савез“⁵⁵. Српска влада наглашава да ово њено гледиште наилази на одобравање Русије и Енглеске, а да би прихватање уношења спе-

цијалне одредбе о деоби ратне добити у случају евентуалног сукоба са Бугарском у текст конвенције за Србију била компромитивна пред Европом а за Турску илузорна. „На њу можемо само пристати у највећој невољи, тј. када би нас сама Бугарска на то натерала, насрћући на Србију или угрожавајући с оружјем у руци нашим интересима у Ст. Србији и Маћедонији“⁵⁶.

Србија је у овом турском предлогу видела „сугестију германског утицаја“, који се поново почињао осећати у Цариграду. Аустрија и Немачка су тежиле да резервишу за своје комбинације, бар једну државу на Балкану, која би радила против осталих балканских држава. Србија није желела „ништа учинити, што би Бугарску натерало, да се баци у наручја немачко-аустријска“, јер јој је требао блок балканских држава против Аустрије, чији почетак остварења треба да буде обележен српско-турским споразумом⁵⁷.

Председник владе Краљевине Србије др Петар Велимировић саветује Стојана Новаковића, ако би он и Ненадовић успели да закључе конвенцију са Турском без допуне о Бугарској, да утиче на Јанка Вукотића⁵⁸ да и он потпише исту, јер између Србије и Црне Горе постоји писани споразум којим се предвиђа и заједничка војна акција за случајеве које би увек претходно утврдиле обе Владе⁵⁹. Председник српске владе послао је Стојану Новаковићу пуномоћје за потпис дефанзивне конвенције, ако би се Турци одлучили само на такву конвенцију⁶⁰.

Иако је Стојан Новаковић замолио српску владу да се о српско-турској војној конвенцији, због могућих неповољних последица, ништа не говори у јавности пре њеног потписивања и ратификовања⁶¹, само два дана касније српски изасланици код младотурског комитета Ст. Станојевић и Бр. Нушић, јавили су да су се са њим споразумели да он утиче на турску владу и да помогне у остваривању заједничке српско-турске акције, и да се то може објавити⁶². Истог дана велики везир је протествовао код Стојана Новаковића и Јакова Ненадовића што је текст конвенције пуштен у јавност пре потписа и ратификације⁶³. Свој протест поновио је и сутрадан и том приликом изразио сумњу да је текст конвенције већ публикован (штампан) у Београду⁶⁴. Следећег дана жалио се и црногорском изасланику за преговоре у Цариграду Јанку Вукотићу „како смо индискрецијом саопштили текст неким Великим силама и јавности и тиме изазвали кораке против Конвенције које је Енглеска енергично учинила из бојазни од рата. У место тога Енглеска усваја план компензације и узда се склонити Аустро-Угарску на попуштање“. Разговор са Јанком Вукотићем велики везир је завршио без „никаквог предлога“ и са речима да је „Конвенцији време за сада прошло“. Вукотић је о исходу овог разговора обавестио своју владу на Цетињу⁶⁵.

И ако је велики везир још једном потврдио да Турска не прихвата кратку генералну редакцију конвенције без помињања Бугарске и тражи да се у том случају избаци помињање Босне и Херцеговине, јер је уперено против Аустро-Угарске, и предложио да се конвенција преради како би имала само дефанзивни карактер, и то са помињањем Бугарске⁶⁶, председник српске владе Петар Велимировић је још једном покушао да се дође до неког заједничког става и потписивања војне конвенције. Поручио је Стојану Новаковићу да предложи великом везиру следећу формулу за оба питања: „Србија се обавезује да неће признати независност Бугарске, догод је Турска не призна; Турска се обавезује да неће признати анексију Босне и Херцеговине, догод је Србија не призна. Или: Турска и Србија се обавезују да без претходног међусобног споразума неће пристати ни на независност Бугарске ни на анексију Босне и Херцеговине“. Одредбом којом би Србија и Црна Гора заузеле исто политичко становиште и према Бугарској и према Босни и Херцеговини, могло се успешније постићи решење које би за обе државе било најповољније⁶⁷.

На ранијем тексту који је био утврђен на састанку од 5/18. новембра а који је у Цариград донео др Мирослав Спалајковић, извршене су две измене, једна знатнија која је дата у форми новог члана конвенције, а друга је представљала просто објашњење једне речи, у намери да би се предупредили проблеми који би касније могли да се појаве због различитог тумачења, што је у оваквим уговорима чест случај. Делегација Србије коју су чинили Стојан Новаковић, Мирослав Спалајковић

и посланик Јаков-Јаша М. Ненадовић, предала је великом везиру 19. новембра/2. децембра 1908. године дефинитивно модификовану верзију конвенције⁶⁸. Велики везир је прво прегледао спремљени текст конвенције, који се састојао од ранијег текста од 5/18. новембра и допуне које су написане црвеним мастилом са стране, а онда га је предао Спалајковићу, који га је „прочитао и наново опширно објаснио поједине тачке“. Иако је пажљиво слушао док је Спалајковић читао текст конвенције, велики везир није одмах дао одговор већ је казао да он „има још са својим друговима да се договори о коначној редакцији конвенције“⁶⁹.

Када је 23. новембра/6. децембра 1908. године примио српску делегацију, велики везир је саопштио да „не може примити наш други члан конвенције“. Стојан Новаковић му је предложио другу, блажу редакцију члана, на шта је он изјавио да се такав текст може прихватити. Овим је српска делегација сматрала да су завршени преговори за закључење тајне конвенције о одбрамбеном савезу између Србије и Турске. Међутим, велики везир је додао да конвенцију не може потписати, пошто се због отварања новог састава скупштине влада сматра прелазном и да се ради тога потписивање конвенције мора одложити за две три недеље, али међу Србијом и Турском може постојати *entente cordiale* (срдачан споразум) – облик политичког уговора какав је постојао између Енглеске и Француске⁷⁰. Новаковић је то прихватио и предложио да о овоме општем споразуму *entente cordiale* одмах потпишу једну декларацију која би служила место конвенције. Велики везир је прихватио Новаковићев предлог и похвалио српску страну што је и то предвидела и текст декларације припремила, а онда је замолио да сутра дођу и потпишу декларацију⁷¹.

Иако је на следећем састанку утврђен текст декларације⁷², до њеног потписивања није дошло. Веома је карактеристично што су Турци, иако су „дали иницијативу и први пројекат овим преговорима“ током свих седам недеља српско-турских преговора у Цариграду „из дана у дан слабили у својој ратној и савезној ревности“⁷³. Током октобра Турска се плашила даљих бугарских корака па је из тог страха настала њихово интересовање за војну сарадњу са Србијом што је резултирало турским предлогом војне конвенције. Међутим, „утицајем великих сила бугарски заплет се у начелу сматрао завршеним „и отуда ослабљење турске ревности“. На основу тога Стојан Новаковић констатује да је „утицај сила непрестано радио против нашег посла“ и да су велике силе, Енглеска, Француска и Русија, од којих је влада Србије тражила подршку за склапање српско-турске војне конвенције⁷⁴, само одмагале. „Пријатељске силе су слушале и искушавале Краљевску Владу у Београду да сазнаду шта ми у Цариграду радимо, а овде су очевидно радиле против наше конвенције. Бар ја ни по чему нисам могао овде познати да су мој посао ма најмање помагала посланства Енглеске, Русије и Француске“ констатовао је изасланик владе Србије за српско-турске преговоре у Цариграду⁷⁵. Коначно, 28. новембра/11. децембра 1908. године српској делегацији у Цариграду „велики везир је саопштио одлуку Министарског савета Турске да се декларација не потписује него да остане нота. Разлози су што се боје да Србија неће сачувати тајну и да потписана *entente cordiale* (срдачан споразум) не раздражи Аустро-Угарску с другим силама, да је не протумаче као корак противан старању сила за одржавање мира. Том приликом Велики везир је изнео своје очекивање да ће се касније моћи потписати и декларација и конвенција⁷⁶. Прави разлог оваквог понашања турског великог везира био је што је Порта знала „да Турска нема никад потпуну слободу решавања у ономе што ради и да њене одлуке увек зависе од савета Великих Сила“. Зато он није хтео да потписивањем конвенције „с једном малом државом као што је Србија одузме себи слободу решавања и давања сагласја у пословима с Великим силама“⁷⁷.

На почетку српско-турских преговора о војној конвенцији стицао се утисак да ће се они успешно завршити. Међутим, Младотурци који су били и сувише под утицајем Немачке, нису могли ући, у ма какву комбинацију против Немачке или Аустро-Угарске. Зато је Турска одбила да уђе у савез са хришћанским државама за одбрану заједничких интереса. Као што смо видели, осим куртоазије и великих обећања од турске стране није ништа конкретно предузимано и преговори су тапкали у месту без повољних резултата. Турски дволични политичари истовремено су преговарали и са Аустро-Угарском⁷⁸. Српски посланик у Цариграду Јаков-Јаша Ненадовић јавио је 29. новембра/12. децембра 1908. године Министарству иностраних дела Краљевине Србије да је дознао „са

поуздане стране да ће ускоро отпочети преговори између Аустро-Угарске и Турске о босанско-херцеговачком питању на основи новчане накнаде Турској⁷⁹. Аустро-Угарска је у дотадашњим покушајима преговарања избегавала стављати у изглед Порти новчану накнаду на име анексије Босне и Херцеговине. Овај обрт у аустроугарско-турским односима наступио је након „савета Немачке А-Угарској на попуштање“ па је она дипломатским каналима обавестила да је „вољна преговарати с Турском на новој основи“⁸⁰. Видевши да је Турска вољна да прихвати преговоре на овој основи Аустро-Угарска је дала задатак свом амбасадору у Цариграду маркгрофу Палавичинију да отпочне преговоре са великим везиром Ђамил пашом. 30. новембра/13. децембра 1908. године у његовом двору на Нишан-ташу и том приликом изјавио жељу своје владе да „третира само питање о анексији окупираних провинција независно од бојкота.“ Међутим, Турска је одмах после састанка аустроугарског амбасадора и великог везира 30. новембра/13. децембра 1908. године у његовом двору на Нишан-ташу образовала комисију за преговоре у којој су били Хилми паша и Хаки беј, а која је имала први задатак да званично укине бојкот аустроугарске робе. Овакав потез Турске може се тумачити „као знак предусретљивости од стране Порте према овом новом аустроугарском кораку“⁸¹.

Аустроугарско-турски преговори из Цариграда пренети су у Беч и поверени новом турском амбасадору⁸². Преговори Порте и Аустроугарске трајали су од децембра 1908. до јануара 1909. године, када се Беч, између осталог, обавезао да Порти исплати 2,5 милиона турских лира (Цетињски вјесник, бр. 5, 17. 01. 1909: 1-2). Већ у јануару 1909. постигнут начелан споразум између Турске и Аустро-Угарске о признавању анексије Босне и Херцеговине⁸³, али је Протокол о постигнутом споразуму потписан тек 26. фебруара 1909. године због компликација јер је Аустро-Угарска захтевала да Турска претходно забрани пренос ратног материјала за Србију преко њене територије, на шта Турска није пристала, јер је желела да задржи добре односе са Србијом. Споразум је ратификован 26. априла 1909. године. Према споразуму Аустроугарска је стекла право над Босном и Херцеговином уз обавезу да повуче своје трупе из Новопазарског санџака, да босанским муслиманима зајамчи пуну верску слободу и Турској исплати одштету од два и по милиона фунти (Вркатић 2004: 487-489; Војводић 2009: 137). Овим споразумом Порта је задала смртни ударац српско-црногорским надама за територијалним компензацијама на рачун земљишног појаса Босне и Херцеговине, дуж северозападне границе Новопазарског санџака, преко кога би две српске државе дошле до заједничке границе (Цариградски гласник, бр. 44, 31. 10. 1908: 4; Ек-мечић 1997: 388; Микић 2015 (а): 123).

Извори

Војводић, Алексић Пејковић 2011: Михаило Војводић, Љиљана Алексић Пејковић. *Документа о спољној политици Краљевине Србије 1903-1911*, књ. III, св. 2/II, (=ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 2/II), Београд: САНУ.

Војводић 2014: Михаило Војводић. *Документа о спољној политици Краљевине Србије 1903-1914*, књ. III, св. 3, (=ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3), Београд: САНУ.

Штампа

Вардар, 1908, 1909.

Вечерње новости, 1908.

Глас Црногорца, 1908.

Народ, 1908.

Политика, 1908.

Правда, 1908.

Самоуправа, 1908.

Цариградски гласник, 1908, 1909.

Цетињски вјесник, 1908, 1909.

Ендноте

¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 2/II, док. бр. 479, 916-917.

²Очекујући да ће анексија Босне и Херцеговине изазвати оштре реакције у међународној јавности Аустро-Угарска је овај акт припремала у строгој тајности. Она је о својим намерама обавестила савезнике из Тројне алијансе, Немачку и Италију, само месец дана пре извршења овог чина. Цар Франца Јосиф је 5. октобра потписао прокламацију о анексији. (*Правда*, бр. 262, 26. 09. 1908: 1; *Савић* 2015: 34). Дан касније, овај чин је објављен у аустроугарској штампи (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 4, 166; *Глас Црногорца*, бр. 54, 27. 09. 1908: 3), а 7. октобра у службеним новинама (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 5, 166). Остале велике силе званично су обавештене о извршеној анексији 8. октобра. Ноту о проширењу аустроугарског суверенитета на Босну и Херцеговину уручио је њен посланик у Београду 7. октобра министру иностраних дела Србије Миловану Миловановићу. (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 24, 187; *Исто*, док. бр. 37, 199; *Исто*, бр. 44, 208; *Правда*, бр. 262, 26. 09. 1908: 2).

³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 2/II, док. бр. 479, 916-917.

⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 4, 166; *Микић* 2015 (а): 123. С обзиром да је анексија Босне и Херцеговине представљала отворено кршење Берлинског уговора од стране Аустро-Угарске, она је, да би ублажила последице таквог свог поступања, још 23. IX/6. X 1908. године предала ноту Порти којом је понудила повлачење своје војске из Новопазарског санџака као компензацију анексије Босне и Херцеговине. То је допринело да Турска није уложила протест код великих сила због анексије Босне и Херцеговине као што је то урадила због бугарског проглашавања независности (АС, МИД, ППО 1908, фасц. IV, док. 2, пов. бр. 1803, српски конзул у Скопљу Ж. Балугџић-министру иностраних дела М. Ђ. Миловановићу, Београд 18/31.VII 1908; *Цариградски гласник*, бр. 43, 24. 10. 1908:1).

⁵ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 26, 188-190; *Исто*, док. бр. 38, 202-203; *Цариградски гласник*, бр. 41, 10. 10. 1908: 2; *Народ*, бр. 134, 10. 10. 1908: 1.

⁶За разлику од православних Срба и муслиманског становништва, већина Хрвата католичке вероисповести, као и досељени странци су одушевљено поздравили чин анексије (*Микић* 2012, 97).

⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 1, 163-164.

⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 24, 187; *Исто*, док. бр. 37, 199; *Исто*, бр. 44, 208; *Правда*, бр. 262, 26. 09. 1908: 2.

⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 1, 163-164, Министарство иностраних дела Краљевине Србије-Посланствима Краљевине Србије у иностранству (Беч, Берлин, Париз, Лондон, Петроград, Рим), 24. септембра/7. октобра 1908). Текст протеста је ради знања упућен и другим српским посланствима на страни, Генералном конзулату у Будимпешти и Министарству иностраних дела Црне Горе; *Исто*, бр. 2, 164-165; *Исто*, бр. 12, 176-178; *Правда*, бр. 262, 26. 09. 1908: 2).

¹⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 44, 208-209.

¹¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 10, 171-172; *Исто*, бр. 12, 176-178; *Исто*, бр. 19, 184-185; *Исто*, бр. 20, 185; *Исто*, бр. 24, 187; *Исто*, док. бр. 37, 199; *Исто*, бр. 44, 208; *Исто*, бр. 48, 214-215; *Исто*, бр. 49, 216; *Вркатић* 2004: 479-480).

¹²ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 64, 234-238; *Цариградски гласник*, бр. 41, 10. 10. 1908: 1-2; *Вркатић* 2004: 479-480).

¹³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 101, 288.

¹⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 82, 261-262; *Исто*, док. бр. ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 159, 353; *Исто*, док. бр. 178, 388; *Исто*, док. бр. 184, 396; *Исто*, док. бр. 186, 398; *Исто*, док. бр. 210, 420; *Исто*, док. бр. 274, 483-484.

¹⁵ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 65, 238-239; *Исто*, док. бр. 66, 239; *Исто*, док. бр. 67, 239-240.

¹⁶*Глас Црногорца*, бр. 53, 24. 09. 1908: 1; *Цетињски вјесник*, бр. 26, 24. 09. 1908: 1. Видети још: ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 79, 258-259; *Цетињски вјесник*, бр. 36, 25. 10. 1908, 1; *Цариградски гласник*, бр. 40, 3. 10. 1909: 1; *Ракочев* 1983: 46-47.

¹⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 15, 182.

¹⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 40, 204-205; Видети и: *Исто*, док. бр. 16, 183.

¹⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 16, 183.

²⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 78, 257-258.

²¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 80, 259-261.

²²ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 97, 281-283; *Цетињски вјесник*, бр. 30, 4. октобар 1908, 1.

²³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 97, 281-283.

²⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 152, 344-345.

²⁵Када је говорио о делу Херцеговине кнез Никола је мислио на Гацко, Билећу, Невесиње и Требиње, то јест на оне крајеве у које је у току српско-турских ратова 1876-1878. године ушла црногорска војска (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 284, 497-498).

²⁶Место надомак црногорске луке Бар које је било од стратешки важно за контролу бродова који су улазили у луку.

²⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 120, 307-308.

²⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 8, 168; Исто, док. бр. 10, 171; Исто, док. бр. 12, 176; Исто, док. бр. 20, 185; Исто, док. бр. 42, 207; Савић 2015: 37; Микић 2009, 186).

²⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 71, 249; Цариградски гласник, бр. 40, 3. 10. 1909: 1.

³⁰Пароле против Аустро-Угарске чуле су се још у августу 1908. године, нарочито у Прибоју и Сјеници. У свим већим местима формирани су одбори који су руководили бојкотом аустроугарске робе (Цетињски вјесник, бр. 41, 12. 11.1908: 3). Међутим, зближавање Србије и представника српског становништва у Турској с муслиманско-албанским вођама покварила је Аустро-Угарска тумачењем захтева министра Миловановића у вези са територијалном надокнадом поводом анексије (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 73, 252; Исто, док. бр. 85, 265-266; Исто, док. бр. 121, 308-309; Исто, док. бр. 170, 373-375; Исто, док. бр. 176, 384; Исто, док. бр. 190, 401; Исто, док. бр. 194, 405; Исто, док. бр. 344, 590).

³¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 61, 231-232; Исто, док. бр. 185, 397; Исто, док. бр. 190, 401; Исто, док. бр. 211, 421-422; Исто, док. бр. 257, 463; Микић 2015 (б): 49, 50, 64; Самоуправа, бр. 259, од 6. 11. 1908; Вечерње новости, бр. 280, 9. 10. 1908.).

³²Српско, муслиманско и албанско становништво у Новопазарском санџаку, као и у целом Косовском вилајету подржало је бојкот, и ако је било свесно да ће то довести до погоршања снабдевености тржишта производима јер је спољна трговина углавном била везана за Аустро-Угарску (Вардар, бр. 2, 8. 01. 1909: 1).

³³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 56, 223; Исто, док. бр. 190, 401; Ђорђевић 1994 (а): 168.

³⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 276, 486-487; Исто, док. бр. 279, 489-491; Исто, док. бр. 287, 516; Исто, док. бр. 288, 516; Исто, док. бр. 289, 517; Исто, док. бр. 304, 537-545; Исто, док. бр. 305, 538-540; Исто, док. бр. 309, 543-544; Исто, док. бр. 310, 544-545; Исто, док. бр. 313, 547; Исто, док. бр. 314, 547-548; Исто, док. бр. 334, 573-577; Исто, док. бр. 347, 594-595; Исто, док. бр. 398, 670; Исто, док. бр. 399, 671; Исто, док. бр. 407, 680; Исто, док. бр. 426, 702-705; Исто, док. бр. 439, 720-723; Исто, док. бр. 442, 725; Исто, док. бр. 446, 729.

³⁵Поред Стојана Новаковића, Краљевину Србију заступао је и посланик у Цариграду др Јаков-Јаша Ненадовић, Црну Гору Јанко Вукотић и отправник послова у Цариграду Душан Греговића, а Турску велики везир Ђамил паша, министар иностраних дела Тефик паша и министар грђевине и председник комисије за разговоре са Бугарском, Габријел ефендија Норадунџан, блиски пријатељ Ђамил паше. Преговори су дуго трајали. (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 276, 486-487; Исто, док. бр. 279, 489-491; Исто, док. бр. 287, 516; Исто, док. бр. 288, 516; Исто, док. бр. 289, 517; Исто, док. бр. 304, 537-545; Исто, док. бр. 305, 538-540; Исто, док. бр. 309, 543-544; Исто, док. бр. 310, 544-545; Исто, док. бр. 313, 547; Исто, док. бр. 314, 547-548; Пејовић 1973: 39; Мартиновић 1967: 504; Савић 2004: 644-663).

³⁶ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 83, 262-264.

³⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 83, 262-264.

³⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 160, 354.

³⁹Док је за Србију и Црну Гору главно питање у том тренутку било питање анексије Босне и Херцеговине за Турску је већу важност имало питање бугарске независности. Положај Босне и Херцеговине за Турско царство тада није имао стратегијски значај као некада. ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 170, 373-375; ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 171, 376-377.

⁴⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 164, 356-357.

⁴¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 164, 356-357.

⁴²ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 168, 362-363.

⁴³Супротности на Балкану јасно су се испољиле и на питању изградње железница. Тежња за чвршћим међусобним повезивањем појединих области Балкана брзо је прерасла у озбиљно политичко питање око кога су се спорице и велике силе и балканске државе (Ђорђевић 1994 (а): 163-164. Видети опширније: Ђорђевић 1957: 213-248; Ђорђевић 1956, 3-35).

⁴⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 168, 362-363; Исто, док. бр. 171, 376-378; Исто, док. бр. 172, 379; Исто, док. бр. 174, 381-382.

⁴⁵ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 181, 391-394; Исто, док. бр. 182, 394-395.

⁴⁶ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 188, 400.

⁴⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 204, 417.

⁴⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 258, 463-465.

⁴⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 256, 462; Исто, док. бр. 258, 463-465; Савић 2004: 654-663.

⁵⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 258, 463-465.

⁵¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 270, 479; Исто, док. бр. 276, 486-487.

⁵²ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 276, 486-487; Исто, док. бр. 305, 538-540; Исто, док. бр. 334, 573-577.

⁵³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 334, 573-577.

⁵⁴Главна замисао Ђамил паше у овим преговорима била је да конвенцијом са Србијом укроти и стегне независну Бугарску тако што би од Турске и од Македоније или Једренског вилајета била сасвим одвојена. Још од почетка ових разговора Ђамил паша је избегавао сваку тежу реч према Аустро-Угарској како би према њој себи сачувао „одрешене руке“. Најновијом турском модификацијом српско-турске конвенције Црна Гора није ушла у одбрамбене турске планове, јер главни правац турске одбране према овој конвенцији није упућен против Аустро-Угарске него против Бугарске. Турска је желела да се у тексту конвенције пре потписивања изврше измене којима би се њој одузимао агресивни карактер и да се ублаже оцене о босанскохерцеговачком питању. Помирљивији став Турске је плод притиска Енглеске и других великих сила. Помињање турске дужности у одбрани Србије од Аустро-Угарске представља само турску противуслугу на обавезу коју би Србија прихватила против Бугарске (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 334, 573-577; Исто, бр. 370, 632-633).

⁵⁵ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 279, 489-491; Исто, док. бр. 376, 640-641).

⁵⁶ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 279, 489-491; Исто, док. бр. 289, 517; Исто, док. бр. 305, 538-540.

⁵⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 279, 489-491.

⁵⁸Црногорски посебни изасланик за разговоре са Турском сердар Јанко Вукотић с ађутантом Блажом Врбицом стигао је у Цариград 2/15. новембра 1908. године. Убрзо се састао са изаслаником Србије Стојаном Новаковићем. Током разговора Вукотић је изјавио да су му кнез и влада препоручили да ништа не почиње док се не види и разговара са Стојаном Новаковићем и да се у свему понаша и ради онако као и Србија. Влада Црне Горе сматрала је да Србија, Црна Гора и Турска треба да потпишу тројну офанзивну и дефанзивну конвенцију за рат против Аустро-Угарске са задатком да јој одузму Босну и Херцеговину и припремила је нацрт конвенције који је имао девет чланова (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 315, 549-550).

⁵⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 288, 516; Исто, бр. 312, 546-547.

⁶⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 309, 543-544; Исто, док. бр. 334, 573-577.

⁶¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 287, 516.

⁶²ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 302, 536; Исто, док. бр. 306, 540-541.

⁶³ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 304, 537; Исто, док. бр. 309, 544-545.

⁶⁴ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 304, 537; Исто, док. бр. 309, 544-545.

⁶⁵ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 314, 547-548; Исто, док. бр. 315, 549-550.

⁶⁶ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 304, 537; Исто, док. бр. 309, 544-545; Исто, док. бр. 334, 573-577.

⁶⁷ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 309, 543-544; Исто, док. бр. 313, 547. Енглеска и Русија су са пажњом пратиле српско-турске преговоре о склапању војне конвенције и биле су против сваког споразума који би био уперен против Бугарске (ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 398, 670).

⁶⁸ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 399, 671; Исто, док. бр. 407, 680-682; Савић 2004: 654-660.

⁶⁹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 425, 701.

⁷⁰ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 407, 680-682.

⁷¹ДСПКС 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 407, 680-682.

⁷²ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 430, 708-709. Новина у односу на српски предлог декларације је што су турском допуном, на предлог великог везира и Габријел ефендије, унесени појмови *entene cordiale* (срдчан споразум), дефанзивна конвенција и појам *des voies pacifiques* (мирним путевима). Од почетка преговора Турци су избегавали да се у декларацији помиње Босна и Херцеговина а непрестано су испољавали жељу за помињање Бугарске. То је била главна разлика српског и турског гледишта у преговорима око конвенције и декларације. Да би себе што боље осигурали Турци су желели да повећају и искористе српско-бугарски антагонизам. Истовремено, непрестано су се чували свега што је могло да наруши и ограничи њихов положај „одрешених руку спрам Аустро-Угарске“ и „свачега што би их могло увући у рат или чак за тако што на њих сумњу бацити“ (ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 439, 720-722).

⁷³ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 439, 720-722.

⁷⁴ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 264, 473.

⁷⁵ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 439, 720-722.

⁷⁶ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 446, 729; Исто, док. бр. 458, 739. Велики везир је у разговору са српским послаником Ј. Ненадовићем изјавио да је Турска прекинула преговоре са Србијом око конвенције и декларације због индискреција српске владе. Том приликом је казао да му је аустроугарски амбасадор маркиз Палавичини „показао текст наших преговора“. Српска влада је саопштила Ненадовићу да „Италијанима није саопштен с наше стране ниједан од текстова ни ранијих ни доцнијих предлога уговора или декларација. У најстрожем поверењу било је саопштено италијанском посланику само толико, да је у питању потпис само просте декларације за *entente cordiale* (срдчан споразум) између Србије и Турске. То је било учињено на његово питање, да би се кориговале погрешне информације и оцене у Риму, и то са нарочитом напоменом да се саопшти непосредно лично г. Титониу.“ (ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 484, 771-772).

⁷⁷ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 426, 702-705. Видети још: ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 439, 720-723; Исто, док. бр. 442, 725; Исто, док. бр. 446, 729.

⁷⁸ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 309, 544-545; Исто, док. бр. 449, 731; Исто, док. бр. 453, 734-735; Исто, док. бр. 457, 738; Исто, док. бр. 467, 750; Исто, док. бр. 514, 810.

⁷⁹ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 449, 731; Исто, док. бр. 453, 734-735.

⁸⁰ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 453, 734-735.

⁸¹ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 464, 748; Исто, док. бр. 467, 750-751.

⁸²ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 514, 810-811.

⁸³ДСПК 1903-1914, књ. III, св. 3, док. бр. 549, 858; Исто, док. бр. 555, 864; Исто, док. бр. 563, 879-880; Цетињски вјесник, бр. 4, 13. 01. 1909: 2; Цариградски гласник, бр. 3, 16. 01. 1909: 1.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Bataković, D.T. (1996). Velike sile, Srbija i albansko pitanje. *Baština*, sv. 7, Priština: Institut za proučavanje kulture Srba, Crnogoraca, Hrvata i Muslimana, 185-203. [[SCIndeks](#)] [[PDF](#)] [[Google Scholar](#)]
- Čolić, L. (2015). "Carigradski glasnik" o Aneksiji Bosne i Hercegovine. [[Google Scholar](#)]
- Ćorović, V. (1992). Odnosi između Srbije i Austro-Ugarske u XX veku. Beograd. [[Google Scholar](#)]
- Dedović, V.D. (2020). Reakcija stanovništva Beranske nahije na aneksiju Bosne i Hercegovine. *Baština*, sv. 50, Priština-Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 325-341. [[SCIndeks](#)] [[PDF](#)] [[Google Scholar](#)]
- Đorđević, D. (1956). Projekt Jadranske železnice u Srbiji 1896-1912. IG, 3-4, 3-35. [[Google Scholar](#)]
- Đorđević, D. (1957). Austrougarski sukob oko projekta Novopazarske železnice. *Istor Cas*, VII, 213-248. [[Google Scholar](#)]
- Đorđević, D. (1994). Na početku razdoblja ratova. In: *Istorija srpskog naroda, knj. VI-1*. (pp. 174-207). Beograd: Srpska književna zadruga. [[Google Scholar](#)]
- Đorđević, D. (1994). Sučeljavanje sa Austro-Ugarskom. In: *Istorija srpskog naroda, knj. VI-1*. (pp. 135-173). Beograd: Srpska književna zadruga. [[Google Scholar](#)]
- Ekmečić, M. (1997). Aneksija Bosne i Hercegovine 1908. i istorijske posledice. In: *Radovi iz istorije Bosne i Hercegovine XIX veka*. Beograd. [[Google Scholar](#)]
- Jagodić, M. (2009). *Srpsko-albanski odnosi u Kosovskom vilajetu (1878-1912)*. Beograd: Zavod za udžbenike. [[Google Scholar](#)]

- Jagodić, M. (2010). Procena broja Srba (1880-1910). In: *Srpske studije I*. (pp. 39-80). Beograd: Centar za srpske studije. [Google Scholar]
- Jovanović, R. (1963). Stav Crne Gore prema aneksiji Bosne i Hercegovine. *Istor Zapisi*, knj. 20, sv. 1, Titograd, 91-118. [Google Scholar]
- Jovanović, R. (1967). Crna Gora i istočna Hercegovina za vrijeme aneksione krize (1908-1909). In: *Jugoslovenski narodi pred Prvi svetski rat*. (pp. 289-312). Beograd. [Google Scholar]
- Knežević, S. (2005). *Velika Britanija i aneksiona kriza*. Podgorica. [Google Scholar]
- Lopandić, D. (2009). Ode Bosna! Политикин забавник у дигиталном формату, br. 3003. Retrieved from <http://politikin-zabavnik.co.rs/pz/tekstovi/ode-bosna>. [Google Scholar]
- Martinović, N.S. (1967). Otpor naroda u Crnoj Gori protiv aneksije Bosne i Hercegovine. In: *Jugoslovenski narodi pred Prvi svetski rat*. (pp. 504-511). Beograd. [Google Scholar]
- Martinović, N.S. (1976). Novopazarski sandžak u aneksionoј krizi. In: *Velike sile i Srbija*. (pp. 541-548). Beograd: SANU. [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (1983). *Austro-Ugarska i Mladoturci 1908-1912*. Banjaluka. [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (1994). Pod mladoturcima. In: *Istorija srpskog naroda, knj. VI-1*. (pp. 330-348). Beograd: Srpska književna zadruga. [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (2009). Aneksija i Turska u aneksiji Bosne i Hercegovine 1908-1909. godine. In: *Stogodišnjica aneksije Bosne i Hercegovine*. Banja Luka. [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (2012). Pitanje autonomije Bosne i Hercegovine kao Srpska samoodbrana. *Politeia*, br. 4, Banja Luka: Fakultet političkih nauka u Banjoj Luci za društvena pitanja, 89-99. [SCIndeks] [PDF] [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (2015). Bojkot austrougarske robe u Turskoј u aneksionoј krizi 1908-1909. godine. *Glasnik udruženja arhivskih radnika Republike Srpske, Banja Luka*, godina VII, br. 7. [Google Scholar]
- Mikić, Đ. (2015). Politika Austrougarske u Sandžaku (1878-1918). *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske, Banja Luka*, godina VII, br. 7, 97-128. [Google Scholar]
- Milićević, J. (1967). Javnost Beograda protiv aneksije Bosne i Hercegovine. In: *Jugoslovenski narodi pred prvi svetski rat*. (pp. 549-573). Beograd. [Google Scholar]
- Mitrović, A. (1981). *Prodor na Balkan i Srbija 1908-1918 - Srbija u planovima Austro-Ugarske i Nemačke*. Beograd. [Google Scholar]
- Nedić, M.Đ. (1910). Novopazarski sandžak - vojno-geografska studija. *Ratnik, Beograd*, sv. II, 246-364. [Google Scholar]
- Pejčić, J. (2008). Vesnici bure i slobode. *Srbija - Nacionalna revija*, br. 8. Retrieved from <https://www.nacionalnarevija.com/tekstovi/br8/Vek.html> on 7. 07. 2020. [Google Scholar]
- Pejčić, P. (2007). Četnički pokret u Kraljevini Srbiji 1903-1908. Kragujevac. [Google Scholar]
- Pejović, Đ. (1973). *Politika Crne Gore u Zatarju i Gornjem Polimlju 1878-1912*. Titograd. [Google Scholar]
- Radenić, A. (1967). Austrougarski planovi protiv Srbije u vezi s aneksijom Bosne i Hercegovine. In: *Jugoslovenski narodi pred Prvi svetski rat, posebno izdanje, CDXVI/61*. Beograd: SANU. [Google Scholar]
- Rakočević, N. (1983). *Crna Gora i Austro-Ugarska 1903-1914*. Titograd. [Google Scholar]
- Rakočević, N. (1994). Političke i društvene prilike. In: *Istorija srpskog naroda, knj. VI-1*. (pp. 263-290). Beograd: Srpska književna zadruga. [Google Scholar]
- Rakočević, N. (1994). U predvečerje svetskog rata. In: *Istorija srpskog naroda, knj. VI-1*. (pp. 232-259). Beograd: Srpska književna zadruga. [Google Scholar]
- Ražnatović, N. (1973). Crna Gora na Berlinskom kongresu. *Istor Zapisi*, br. 30, sv. 3-4, Titograd. [Google Scholar]
- Savić, S. (2015). *Zemaljski ustav za Bosnu i Hercegovinu iz 1910, doktorska disertacija odbranjena 28. 04. 2016. god.* Kragujevac: Univerzitet u Kragujevcu, Pravni fakultet. [Google Scholar]
- Vojvodić, M. (2009). Srbija i aneksiona kriza 1908-1909. In: *Stogodišnjica aneksije Bosne i Hercegovine*. Banja Luka. [Google Scholar]
- Vrkatić, L. (2004). *Pojam i biće srpske nacije*. Novi Sad. [Google Scholar]
- Zarković, V. (2013). Reforme u Osmanskom carstvu i Stara Srbija u XIX i početkom XX veka. *Baština*, sv. 35, Priština-Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 135-152. [SCIndeks] [PDF] [Google Scholar]
- Zarković, V.S. (2011). Rad srpske diplomatije na zaštiti Srba u staroj Srbiji u poslednjoj deceniji XIX veka. *Baština*, sv. 30, Priština-Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 105-116. [SCIndeks] [PDF] [Google Scholar]
- Zarković, V.S. (2016). Uticaj Austrougarske na zbivanja u Pljevaljskom sandžaku u prvoj deceniji XX veka. *Baština*, sv. 41, Priština-Leposavić: Institut za srpsku kulturu, 111-127. [SCIndeks] [PDF] [Google Scholar]

Negotiations on the Serbian-Turkish military convention in 1908

Abstract:

Fearing that the new Young Turk government might demand the return of Bosnia and Herzegovina, Austro-Hungary took the position that the time had come to implement its earlier projects on the annexation of this territory. On October 6, 1908, Emperor Francis Joseph officially issued a proclamation "expanding the sovereignty" of the Habsburg house over that province. The day before, Bulgaria proclaimed its national independence. The proclamation of Bulgarian independence and annexation of Bosnia and Herzegovina significantly upset the balance in the Balkans in favour of the Central Powers. Russia demanded that the issue of annexation be resolved at an international conference. Thus, Russia wanted to extract appropriate compensations for Serbia and Montenegro. Russia was immediately joined by its allies France and England, but also by Italy, which did not like the strengthening of Austro-Hungary in the Balkans. The governments of the Kingdom of Serbia and the Principality of Montenegro sent emissaries to all important European capitals. Serbia and Montenegro sought to conclude a military convention with Turkey. Negotiations with the Ottoman Empire with the mentioned goal were first initiated by Serbia in mid-October, 1908. Concrete negotiations on the conclusion of the Serbian Turkish military convention were held from 12/25 October to 28 November / 11 December, 1908, in Constantinople, where the Government of the Kingdom of Serbia sent its special envoy Stojan Novaković, and the Government of the Principality of Montenegro sent Serdar Janko Vukotić. Serbia and Montenegro were ready to pay money in compensation to Turkey for the territory of Sandzak and conclude an alliance with Turkey on mutual defense. The conclusion of the Serbian-Turkish military convention was supposed to be the beginning of a general Balkan alliance, which would later be joined by Greece and Bulgaria. The first draft of the military convention was made by Turkey. The Serbian Government considered the proposed Turkish draft of the military convention and made a decision to adopt it with certain amendments. When the text of the convention was agreed upon after a series of meetings, the Grand Vizier announced on 23 November / 6 December, 1908, that he could not sign the convention, since due to the opening of a new assembly, the government was considered transitional and that the signing of the convention must be postponed two or three weeks, but there may be an *entente cordiale* (cordial agreement) between Serbia and Turkey—a form of political agreement that existed between England and France. Novaković accepted that and suggested that they immediately sign a declaration on this general agreement-*entente cordiale*, which would serve instead of convention. Although the text of the declaration was determined at the next meeting, it was not signed. Finally, on 28 November/11 December, 1908, the Grand Vizier informed the Serbian delegation in Constantinople about the decision of the Turkish Council of Ministers not to sign the declaration but to keep the note. At the same time, Turkish hypocritical politicians were preparing for negotiations with Austro-Hungary. The Austro-Hungarian ambassador to Constantinople, Margrave Palavićini, met with Grand Vizier Čamil Pasha on 30 November/13 December, 1908. The negotiations were transferred from Constantinople to Vienna and entrusted to the new Turkish ambassador, where a Protocol on the Agreement was signed on 26 February, 1909, which dealt a fatal blow to the Serbian-Montenegrin hopes.

Keywords: annexation; Bosnia and Herzegovina; Austro-Hungary; Serbia; Montenegro; Turkey; military convention; negotiations